

ДИТЯЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито виховні можливості дитячих організацій та об'єднань; визначено особливості їхньої діяльності як дієвого партнера інших соціальних інститутів у процесі виховання підростаючої особистості. Окреслено роль педагогів – дорослих лідерів дитячих організацій та об'єднань як необхідної умови їхнього ефективного функціонування. Визначено пріоритети діяльності дитячих організацій та об'єднань, їхні основні завдання, мету; обґрунтовано цінність дитячого об'єднання у контексті виховання підлітків.

Ключові слова: громадські дитячі організації та об'єднання, виховний потенціал, підлітки, виховання, дорослі лідери.

Дитячі громадські організації та об'єднання є дієвим партнером для інших соціальних інститутів у процесі виховання підлітків. Можна з упевненістю констатувати, що в дитячих організацій не менше заслуг перед суспільством, ніж у інших основних інститутів соціалізації особистості (сім'ї, школи, різних позашкільних освітньо-виховних закладів), і вони реально допомагають дітям увійти до такого мінливого світу цивілізованими людьми. Взаємодіючи на партнерських засадах з державними органами й установами, суспільними рухами, дитячі організації вирішують найважливіші проблеми дітей, допомагаючи їм у соціальній адаптації, створюючи умови для їхньої соціалізації [6].

Громадські дитячі та молодіжні організації стають важливим і самостійним соціальним інститутом в українському соціумі, що підтверджується динамікою їх кількісного і якісного зростання, формуванням нормативно-правової основи функціонування, налагодженням співпраці з органами державної влади щодо реалізації державної молодіжної політики, різноманітністю і постійним оновленням змісту, форм та методів роботи. Сучасні громадські дитячі й молодіжні організації є активним суб'єктом соціально-педагогічної діяльності, оскільки мають соціально спрямовані мету та завдання, сприяють соціальному захисту, соціальній адаптації та соціальному становленню своїх членів, реалізують соціально-педагогічні програми [7].

Процес утворення й функціонування дитячих громадських об'єднань є своєрідною реакцією соціально-психологічного захисту дітей і підлітків у період становлення й розвитку особистості. Саме дитячі об'єднання задовольняють нест-

римний потяг дітей і підлітків до романтики, фізичного ризику, бажання випробувати себе в екстремальних ситуаціях. Це, власне кажучи, і визначає сутність діяльності більшості дитячих громадських об'єднань. Адже кожне з них за своєю психолого-педагогічною характеристикою є тією ж неформальною групою ровесників; разом із тим воно, не втрачаючи своєї психологічної, сутнісної привабливості для підлітків, є чітко структурованою, дисциплінованою, з метою, формами й засобами соціалізації та педагогічного впливу організацією. Образно кажучи, це певною мірою поставлений під суспільний контроль неформальний мікросоціум, який відкриває для дитини (підлітка) колосальні можливості для самореалізації, самоактуалізації та самовиховання [8].

Дитячі та молодіжні громадські об'єднання намагаються охопити ту частину життєвого простору дитини, через яку лежить її шлях до суспільства. Як зазначають дослідники О. Соколова та М. Федорова, дитячі об'єднання включають дітей у життя суспільства, дають змогу набути соціального досвіду, є засобом вираження їхніх інтересів і прав. Участь у дитячих об'єднаннях — сходинка до повноцінної громадянської діяльності, школа виховання майбутніх активних громадян, становлення лідерів. Ці якості дитячих об'єднань роблять їх фактором, який доповнює вплив сім'ї, школи та інших інститутів соціалізації підростаючого покоління та є, по-своєму, унікальним.

Нині в Україні функціонують об'єднання різноманітного спрямування. Для України ХХ сторіччя однією з характерних ознак була наявність єдиної піонерської організації, яка охоплювала практично 100% дітей. З 90-х років ХХ сторіччя ситуація змінилася: замість єдиної організації постали численні дитячі та молодіжні об'єднання з різноплановими напрямками діяльності. На сьогодні різноманітні дитячі об'єднання є одним із невід'ємних соціальних інститутів українського суспільства.

У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до типологізації дитячих і молодіжних організацій та об'єднань, оскільки типологізація здійснюється на основі різноманітних критеріїв. Так, В. Головатий виділяє такі критерії для класифікації: 1) особливості соціальної бази організації; 2) специфіка генези (процесу виникнення), організаційні принципи, структура організації; 3) основні функції; 4) місце в суспільстві; 5) особливості впливу на суспільні процеси.

Дослідники дитячого руху в Україні (Р. Охрімчук, О. Кравченко, А. Зайченко, Л. Шелестова, О. Бондарчук), аналізуючи дитячий рух за рівнем сформованості його організаційно-інституційної основи, вирізняють у ньому такі групи дитячих об'єднань:

- дитячі громадські організації (спілки, асоціації, федерації тощо), які мають офіційно оформлюване членство; розроблений статут організації (іноді доповнений документом програмного характеру); сплачують членські внески; мають відлагоджену систему самоуправління. Саме ці організації становлять основу дитячого руху;
- громадські дитячі фонди;
- дитячі об'єднання, що ґрунтуються на клубній діяльності;
- дитячі секції при дорослих громадських об'єднаннях та партіях;
- неформальні дитячі об'єднання.

Педагогічно спрямована реалізація потенційних можливостей дитячого об'єднання, зазначає Л. Алієва, перетворює його на особливий виховний простір, який створюється дітьми і для дітей спільно з дорослими і який може протистояти іншим просторам негативного впливу на них.

Суб'єктна роль дитячого руху стосовно виховання представлена інноваційним впливом на практику виховання; реалізацією та народженням нових соціально-педагогічних, психологічних ідей, теорій, що сприяло розвитку педагогіки, зокрема – теорії виховання; оновленням, удосконаленням, демократизацією та гуманізацією методики виховання загалом, виховної діяльності державних освітніх закладів; позитивним впливом на систему підготовки педагогів до виховної діяльності – основи виховання.

Автор робить висновок: показником дієвості такого виховного простору дитячого об'єднання є нова позиція дитини – члена суспільства, яка формується в процесі діяльності. Зміна соціальної позиції в житті дитини, у результаті чого вона постає перед моральним добровільним вибором, у ситуації прийняття на себе нових прав, обов'язків є стимулом та показником її особистісного розвитку [1].

Отже, дитячі громадські об'єднання є усталеним інститутом соціалізації підростаючого покоління, в якому дитина оволодіває необхідними навичками, соціальними ролями, набуває досвіду практичної діяльності.

Варто зауважити, що виховний потенціал дитячих об'єднань може бути ефективним лише за умови активної участі дорослих лідерів. Зазвичай, вони є авторитетними дорослими для підлітків, прикладами для наслідування. Адже беручи участь у діяльності дитячого об'єднання, підліток робить це з власного бажання, оскільки діяльність дитячих об'єднань оснований на принципах добровільності. Обираючи дитяче об'єднання, підліток орієнтується не лише на певне коло спілкування, а й на напрям діяльності, на професійні та особистісні якості дорослого лідера. Окрім того, підліток ознайомлюється з усталеними цінностями, стилем взаємин, метою, ідейними засадами, принципами виховання певного об'єднання і, за умови відповідності власним потребам, приймає його. Саме на педагогів дитячого об'єднання покладена функція психолого-педагогічного управління та втілення у практику процесу виховання підростаючої особистості.

У дитячому об'єднанні як соціальній інституції діяльність є менш формалізованою та більш варіативною на відміну від інших соціальних інститутів (наприклад, школи). На це є декілька причин.

По-перше, у дитячих об'єднаннях зразки поведінки, зазвичай, дитина засвоює через власний досвід, тоді як у школі правила отримуються «згори»: найчастіше артикулюються норми поведінки, після чого — перевіряється дотримання цих норм, тобто формується слухняність за описаним зразком. За таких умов виникає загроза того, що дитина дотримується правил, орієнтуючись лише на зовнішні вимоги, не усвідомлюючи і не приймаючи їх. Окрім того, у дитячому об'єднанні підліток набуває досвіду різних видів діяльності, постійно виконуючи різні доручення й вирішуючи реальні життєві проблеми, самостійно шукаючи шляхи їх розв'язання. По-друге, у дитячому об'єднанні цінність кожної дитини визначається не лише її знаннями й успіхами з різних навчальних дисциплін, слухняністю та дотриманням правил поведінки (як це нерідко буває у школі, коли особистість дитини сприймається через призму її академічних успіхів та поведінки). По-третє, основною функцією дитячого об'єднання є виховання та формування життєвої компетентності, а не навчання й формування загальних навчальних навичок. Предметом постійної уваги дорослих лідерів є цілі, які ставить перед собою дитина, та способи її досягнення, моральність вчинків. По-четверте, роль дорослого лідера у дитячому об'єднанні набуває стратегічного значення:

він має не просто навчити, а зрозуміти дитину, її проблеми, вести з нею постійний діалог і відповідно діяти.

Аналіз літератури, а також вивчення досвіду роботи та статутних документів різноманітних об'єднань дає підстави для висновків, що дитячий рух в Україні продовжує відроджуватись та розвиватись. Дитячі громадські об'єднання все більше стверджуються як інститут, у якому проводиться позаформальне виховання підлітків, та доповнюють виховання, здійснюване іншими соціальними інститутами. Дитячі об'єднання можуть охоплювати своєю діяльністю практично всі сфери життя дитини.

Аналіз наукових досліджень щодо діяльності дитячих об'єднань уможливує такі висновки: дитячі об'єднання розглядаються як самостійний соціальний інститут виховання особистості; вони володіють необхідним потенціалом для відповідних виховних впливів; добровільність та позитивна атмосфера дитячих об'єднань створюють умови для саморозвитку особистості підлітка; нерідко саме дитячі об'єднання стають референтною групою для підлітків, вони розділяють ідеали та погляди свого об'єднання.

Попри різноманітну спрямованість діяльності дитячих об'єднань, більшість із них зорієнтована на пріоритети самоцінності особистості дитини, толерантність, відданість вищим духовним цінностям, поваги до себе та до інших, гармонії з довкіллям; особистої відповідальності за свій духовний, інтелектуальний, фізичний розвиток. Майже кожне дитяче об'єднання ставить за мету виховати чесну, сильну, правдиву, моральну особистість та сформувати у неї таку систему цінностей, яка б відповідала загальнолюдським нормам моралі.

Практично всі дитячі об'єднання спрямовують свої зусилля на виконання таких виховних завдань: відкриття нових можливостей для спілкування з ровесниками, оволодіння навичками співробітництва та уміння працювати в одній команді; надання можливості отримати знання та навички, необхідні у сучасному житті; допомога у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків, осмисленні себе і свого місця у житті; надання можливості здобуття впевненості у своїх силах; виховання відповідальності, гідної поведінки в ситуаціях соціального неуспіху, усвідомленого ставлення до себе та до власних ініціатив тощо.

Цінність дитячого об'єднання у контексті виховання підлітків полягає у: допомозі підлітку в пошуках надійної житте-

вої опори, яка ґрунтується на духовних цінностях, ствердженні почуття самоцінності та значущості; отриманні доступу до знань та навичок, які дають змогу набувати досвіду гідної відповідальної поведінки; набутті навичок самоаналізу, розкриття своїх можливостей; забезпеченні досвіду різноманітної діяльності, можливостей випробувати власні сили, навчитися справлятися із ситуаціями неуспіху; наданні можливості самостійної, ініціативної діяльності, співкерівництва; наявності дослужилих лідерів, здатних повести за собою.

Дитячі організації та об'єднання виступають «школою життя», в якій підлітки мають можливість набути досвіду різноманітної діяльності, а виховання здійснюється через конкретні справи. Такий виховний потенціал перетворює дитячі об'єднання на дієвий інструмент виховання підростаючої особистості.

Література

1. Алиева Л.В. Становление и развитие отечественного детского движения как субъекта воспитательного пространства : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Людмила Владимировна Алиева. — Москва, 2002. — 322 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. видання / І.Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 280 с.
3. Головенько В. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політолог. аналіз основ. періодів) / В. Головенько. — К. : А.Л.Д., 1997. — 160 с.
4. Дети и детские организации России в ХХ веке. История и современность глазами социологов. — М. : Педагогическое общество России, 2007. — 256 с.
5. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого і сучасного : довідник-посібник / Р.М. Охрімчук, Л.В. Шелестова, О.В. Кравченко [та ін.]. — Луганськ: Альма-матер, 2006. — 256 с.
6. Коляда Н.М. Дитячий рух як інститут соціалізації дітей та підлітків / Н.М. Коляда // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. акад. С.Д. Максименка. — Київ, 2009. — 568 с.
7. Лісовець О.В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями : дис. ... канд. наук : 13.00.05 / Олег Васильович Лісовець. — Київ, 2008.
8. Романовська Л.І. Соціально-психологічні засади діяльності дитячих громадських об'єднань як інституту соціального виховання / Л.І. Романовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2009. — №3. — С. 4-9.
9. Шахрай В.М. Діагностика сформованості соціальної компетентності підлітків / В.М. Шахрай // Теоретико-методичні проблеми виховання

дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. — Вип. 16, кн. 3. — С. 332-341.

10. Як сформувати світоглядну позицію особистості в дитячому об'єднанні : метод. посіб. / О. В. Пашенко, Н. В. Чиренко, К. І. Чорна [та ін.]; наук. ред. Т. К. Окушко. — Кіровоград : Імекс-ЛТД. — 200 с.

В статье раскрыты воспитательные возможности детских организаций и объединений; определены особенности их деятельности как действенного партнера других социальных институтов в процессе воспитания подрастающей личности. Определена роль педагогов-взрослых лидеров детских организаций и объединений как необходимого условия их эффективного функционирования; приоритеты деятельности детских организаций и объединений, основные задачи, цель; обоснована ценность детского объединения в контексте воспитания подростков.

Ключевые слова: *общественные детские организации и объединения, воспитательный потенциал, подростки, воспитание, взрослые лидеры.*

N. V. Chyrenko

Children's Association as a Social Institute of Education of Personality

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine).

The article deals with the educational opportunities of children's organizations and associations, the peculiarities of their activities, the role of teachers-adult leaders of children's organizations and associations as a prerequisite for their effective functioning; priorities for children's organizations and associations, their main tasks and goal; the value of children's association in the context of education of teenagers. Analysis of scientific literature, studying the documents of different associations provide grounds for the conclusion that children movement in Ukraine is actively developing. Children's associations are confirming themselves to be an institution of non-formal education of teenagers, and complement the education of other social institutions.

Keywords: *children's organizations and associations, educational potential, teenagers, education, adult leaders.*

References

1. Alieva, L. V. (2002). Stanovlenie i razvitie otechesvennogo detskogo dvizheniia kak subiekta vospitatelnogo prostranstva [The formation and development of native children movement as a subject of educational space]. (Doctoral dissertation, Moscow).
2. Bekh, I. D. (2003). Vykhovannia osobystosti: Book 1 [Education of personality]. Kyiv: Lybid.
3. Golovenko, V. (1997). Ukrainskyi molodizhnyi rukh u XX stolitti (istorykopolitolozhichniy analiz osnovnykh periodiv) [Ukrainian youth movement in XX century (A historic and political analysis of the main periods)]. Kyiv: A. L. D.
4. (2007). Deti i detskie organizatsii Rossii v XX veke. Istoriia i sovremennoe glazami sotsyologov [Children and children's organizations of Russia in

- XX century. History and modernity as sociologists see it]. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii.
5. Ohrimchuk, R. M., Shelestova, L. V., Kravchenko, O. V. & oth. (2006). Dytiachi obiednannia Ukrainy u vymirakh mynuloho i suchasnoho [Children's associations of Ukraine of past and present]. Luhansk: Alma-mater.
 6. Koliada, N. M. (2009). Dytiachi rukh yak instytut sotsializatsii ditei ta pidlitkiv [Children movement as an institute of socialization of children and adolescents]. In Maksymenko, S. D. (Ed.), Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv.
 7. Lisovets, O. V. (2008). Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do roboty z gromadskymy dytiachymy ta molodizhnymy orhanizatsiiamy [Formation of future social educators' readiness to the work with children and youth public organizations]. (Candidate dissertation, Kyiv).
 8. Romanovska, L. I. (2009). Sotsialno-psikhologichni zasady diialnosti dytiachykh gromadskykh obiednan yak instytutu sotsialnoho vykhovannia [Social and psychological foundations of activity of children public associations as an institute of social education]. Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka, 3, 4-9.
 9. Shakhrai, V. M. (2012). Diagnostyka sformovanosti sotsialnoi kompetentnosti pidlitkiv [Diagnostics of social competence of teenagers]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Issue 16, book 3 (pp. 332-341). Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H.
 10. Paschenko, O. V., Chyrenko, N. V., Chorna, K. I. & oth. Yak sformuvaty svi-tohliadnu pozytsiiu osobystosti v dytiachomu obiednanni [How to form a worldview of personality in children's organization]. Kirovohrad: Imeks-LTD.